

Marksizm202 Seminerleri

Marksizm, Queer Teori ve Siyaset

Sinan Birdal

-Bu haftaki başlığımız “Marksizm, Queer Teori ve Siyaset”. Konuğumuz Sinan Birdal hocamız. Sinan’la biz yaşıt, dönemdaşız aslında. Dolayısıyla Türkiye’nin hem toplumsal-siyasal hayatının hem akademisinin yaşadığı süreçleri eş zamanlı deneyimledik, zaman zaman farklı kentlerde olsak bile. Bu deneyimlerin sonuncusu da ikimizin de Bu Suça Ortak Olmayacağız Bildirisi’nin (Barış Akademisyenleri metninin) imzacısı olmamız. Farklı şekillerde ikimiz de bunun sonucunu yaşadık. Sinan, Işık Üniversitesi'nde hocayken sözleşmesi uzatılmadı. Amerika'da hocalık yaptı doktorasını yaptığı üniversitede. Şimdi yeniden Türkiye'de, biz de bu fırsatı kaçırmayalım dedik. Sinan'ın hem akademik ilgi alanı, hem entelektüel ilgi alanları ve üretimleri çok geniş bir sahaya yayılıyor. Doktora tezi İletişim Yayınları'ndan da çevrilip basılmıştı. Kendisi aslında bir diploması tarihi uzmanı diyebilirim öncelikle. Ama yani tarih, siyaset, siyaset teorisi, toplumsal hareketler üzerine çok uzun yıllardır yazan düşünen birisi. Hem akademik üretim yapıyor hem güncel gelişmeleri değerlendiren yazılar yazıyor. Yine hem aktivist olarak hem teorik boyutuyla uzun yıllardır hem Marksizmin hem de Queer teorinin içinde olan birisi, pratiğin içinde olan birisi. O yüzden bu zorlu başlığı ele almasını ondan rica ettik. Çok teşekkür ediyorum ben çok keyifli bir seminer geçeceğine eminim, öyle diyeyim. Çok uzatmadan sözü Sinan'a bırakayım.

-Teşekkürler İsmet. Şimdi, bugünkü başlığımızda Marksizmi bir teori olarak ele alıp queer teori Klasik Marksizmin görmediğin neleri gösterdi -hepsini tanımlayacağım daha sonra- bunun içinde queer teorinin dile getirdiği, ifade ettiği şeyleri ne kadar görebildi ve bugüne izdüşümleri, bugün için Marksizm ve queer siyaset ne anlama geliyor, bunlardan bahsedeceğim. Kişisel bir noktadan çıkacağım, yani başka türlü zaten mümkün değil; ‘kişisel olan politiktir’ diye feministlerin sloganlaştırdığı bir kavram, yaklaşım var. Onun için de ‘teori’ her şeyden evvel Grekçe ‘seyretmek’ demek, ‘bakmak’ demek. Dolayısıyla her şeyin bir bakış açısı olmalı. Her şeyden önce bir mevzuya bakarken ve olaya bakarken kendi durduğumuz noktayı belirlemek önemli, kendi durduğumuz bakış açısını tarif edebilmek önemli. Bu anlamda öncelikle “eşcinsel özgürleşmesini savunan bir kişi olarak Marksist olunabilir mi?” sorusu üzerinde duracağım. Veya bu ne demek, “queer Marksizm” veya Marksizmin bu teoriye bakışı nedir?

Öncelikle buradaki büyük sorun şu: Sherry Wolf’un bir teorisi var, aşağı yukarı benzer bir kaygıyı paylaşıyor. Yani bir taraftan kendisi de bir eşcinsel, ama diğer taraftan Marksist ve dolayısıyla Marksizmin eşcinselliğe ve eşcinsellere bakışıyla tarihsel olarak önce bir hesaplaşma yapıp daha sonra da bugün için bu ne anlama geliyor, bunu sorguluyor. Burada Marksizmi özellikle eleştiren queer teorisyenlerin dile getirdiği ve yani o anlamda yüzleşmemiz, hesaplaşmamız gereken bir mesele var. Eşcinsellik üzerine Marx ve Engels’te hiçbir şey bulamıyoruz. Bu alanı ne özgürleşme alanı ne bir siyasal alan olarak görmüyorlar. O anlamda neredeyse bu konuda ürettikleri hiçbir şey yok. Elimizde olan sadece bir mektuplaşma var ve Sherry Wolf’un başladığı nokta da burası. Önce bu mektuplaşmadan bahsetmek istiyorum; çünkü burada gördüğümüz çok açık bir şekilde

iki tane homofobik heteroseksüel erkeğin yazışması. Şöyle başlıyor: Karl Heinrich Ulrichs Marx ve Engels'le aynı dönemde yaşamış ve ilk defa eşcinsel olarak açılmış ve bunun siyasetini yapmaya çalışmış birisi. O dönem Prusya'nın Kuzey Almanya'da kurduğu bir birlik var, henüz birleşik Almanya yok bildiğiniz gibi. Buradaki ceza yasasına ilişkin reform önerileri var ve Ulrichs de ceza yasasından eşcinsel ilişkinin kaldırılmasını istiyor. Yani eşcinsel cinsel ilişkinin suç olmaktan çıkarılmasını savunuyor ve bunun için Marx'ın yardımını istiyor sanıyoruz. Çünkü aslında yazışmalarda Ulrichs'in Marx'a yazdığı mektup yok, en azından ben bulamadım. Ama yani şu anda Marx-Engels yapıtlarının 3. edisyonu Amsterdam'da yapılıyor ve Doğu Almanya'daki arşivi oraya taşındı. 100 küsur cilde ulaşacağı ve çok daha fazla cildin ekleneceğini biliyoruz. Belki oradan bir şey çıkar bilemiyorum. Dolayısıyla Ulrichs'in Marx'a eserlerini niye yolladığını bilmiyoruz, bu eserini niye yolladığını ve Marx'tan yardım istediğini. Ve bu da ilginç aslında çünkü Marx o dönem Londra'da. Kuzey Almanya'da ne kadar etkisi vardı veya bu ceza yasasına dair tam olarak ne gibi bir destek bekliyordu Ulrichs, bunu bilmiyoruz. Bir de tabii Almanya içinde, bu konuda aktif olan işçi sınıfı içinde başka kişiler var. Onlardan da benzer yardımlar istendi mi, ne oldu, hikâye anlattıkça belki açılır.

Şimdi ilk olarak bu konuda 22 Haziran 1869 tarihli bir mektup var Engels'ten Marx'a. "Lieben Moor" diye başlıyor "sevgili Mağripli". Marx esmer olduğu için dostları ve ailesi içindeki adı "Mağripli". Aslında bu terimin kendisi de sorunlu. Esmer bir arkadaşınıza "Mağripli" deseniz çok ırkçı bir şey ama kendi aralarında yaptıkları bir yazışma. Dolayısıyla bunu şey için söylüyorum, şu anda yayınlanması için yazılmış bir metni değil de iki arkadaşın, yoldaşın birbirleri arasındaki yazışmadan bahsediyoruz. İlk açılışı şöyle: Çoğu zaman olduğu gibi havadan başlıyorlar, diyor ki "burada havalar çok güzel acaba sizin oralarda havalar nasıl?" ve daha sonra bu mevzuya geliyor. Urning kitabın adı, Ulrichs'in Marx'a gönderdiği. Ve Engels şöyle söylüyor: "Bunlar" diyor, mektuptan anladığımız, Marx kitabı Engelse yollamış ve demiş ki "ne düşünüyorsun bu kitap hakkında?". Yani anladığım kadarıyla -metinden çıkardığım bir yorum bu- kitabı okumayıp Engels'e paslamış gibi gözüküyor. Engels de bu konudaki fikirlerini söylüyor, diyor ki: "Bu birincisi doğa karşıtı ifadeler içeriyor, doğaya aykırı bazı şeylerden bahsediyor." Daha sonra da diyor ki "bu pederastlar" diyor -yani oğlancılar diyor-, "kendilerini saymaya başladılar ve şu anda devlette bir güç haline gelebileceklerini gördüler. Eğer örgütlenmeleri yoksa bile şu anda bir örgütlenmeye başlıyormuş gibi gözüküyor, gizli bir şekilde." diyor. "Ve hem eski hem yeni partiler içinde bunların çeşitli taraftarları var" diyor. Burada da Rösing'den Schweitzer'e kadar bu kişilerden daha sonra tekrar bahsedeceğim. Aslında çok ilginç, dalga geçerek söylüyor ama, bu dalga şuna getiriyor lafı: "her parti içinde gizli bir eşcinsel lobi, oğlancı lobisi var" diyor. Ve sonunda, bunların yeni sloganı Fransız Devrimi'nden bir slogan oluyor, "Guerre aux cons, paix aux trous-de-cul" yani Türkçesi bunun 'Kukulara Savaş, Makatlara Barış'. İlginçtir, Doğu Alman basımı olan, SED'nin, partinin bastığı kitapta Almancaya şöyle çevirmişler: 'Ön vücut boşluklarına savaş, arka vücut boşluklarına barış'. Halbuki Fransızcası tam size dediğim gibi. "Ve" diyor "şanslıyız ki bizim yaşımız baya ilerledi. Dolayısıyla bu partinin zaferinde bizim bir harç ödememiz gerekmeyecek ancak genç jenerasyona yazık. Bizi beceremezler bu yaştan sonra da gençleri becerirler" diyor ve tekrardan Urning'e geliyor. Urning'in aslında eşcinselden ziyade bir erkek bedeninde kadın olduğunu söylüyor. Bugün bizim anladığımız anlamda trans kimliğinden bahsediyor kendisi. Engels bunu da söylüyor ve diyor ki "bu işi muhtemelen bir operasyon çözer" ve burada da sonuç itibarıyla bu ceza yasasının değiştirmesi ile beraber elde edilmek istenen şeyi "droits du cul" yani "göt hakları" olarak ifade ediyor, böyle tanımlıyor. Bundan sonra dediğim gibi tekrardan Schweitzer meselesine bağlıyor ve oradan anlıyoruz kim bu Schweitzer. Çünkü sürekli ismi geçiyor.

Bu konuda cevap -yani bu mektup 22 Haziran- bu konunun tekrar geçmesi Marx'tan bu sefer Engels'e 17 Aralık'taki bir mektupta. Arada mektuplaşıyorlar, arada bir sürü mektup geliyor gidiyor falan ama bu konuya tekrardan 17 Aralık 1869'da dönüyorlar. Marx bu sefer Engels'e yazıyor. "Dear Friend, best thanks for 100 pounds" yani "100 pound için teşekkür ederim". Tekrar havaya geçiyoruz (havadan bahsediyorlar). Sonra diyor ki, "Strohn burada bu aralar (ortak yoldaşları) Bradford'a geçecek ve benden rica ediyor" diyor, "Engels elindeki Urning kitabını bana yollasın". Bir başka yoldaşlarının daha bu kitapla ilgilendiğini ve Engels'in ona bu kitabı yollaması gerektiğini Marx söylüyor. Ama dediğim gibi Strohn bu kitapla ne yaptı, niye istedi bunları bilmiyoruz.

Schweitzer' meselesinin esasını sonra öğreniyoruz. Schweitzer o dönem Alman İşçi Hareketi içerisindeki Lassalle'cı kanadı temsil ediyor, çok güçlü bir örgüt. Alman İşçi Birliği'nin Lassalle'dan sonraki en uzun başkanı. Schweitzer'in esas politikaya atılmasına neden olan sebep, Büyük Almanya Birliği'nin sağlanması ve bu ne demek? O dönem Almanya çeşitli ülkelerden oluşuyordu ve iki seçenek görüyordu liberal milliyetçiler Almanya'yı birleştirebilmek için: Ya hem Avusturya'nın hem Prusya'nın içinde olduğu Büyük Almanya ya da Prusya'nın öncülüğünde. Avusturya bu işe çok teşne değil; çünkü Macaristan var Hırvatistan var. Yani Avusturya kendisini bir Alman memleketi olarak değil de bir imparatorluk olarak görüyordu. O yüzden milliyetçiliği de pek sevmiyordu, devrimci bir ideoloji vardı o dönem için hala. Dolayısıyla ikinci seçenek de Prusya'nın öncülüğünde bir birlik. Üçüncü seçenek cumhuriyetçi, demokrat bir Alman Birliği 1848'de zaten tarih oldu ve bir daha da gerçekleşmedi. Dolayısıyla Schweitzer böyle bir Alman Birliği üzerinden siyasete başlıyor; ama bakıyor ki Alman prensleri bu birliği getirmeyecek, cumhuriyetçiliğe kayıyor ve işçi hareketi içinde etkin hale gelmeye başlıyor. Burada çok önemli olan nokta, başta iyi ilişkileri olmasıyla beraber Marx'la, özellikle Lassalle'ın ölümü sonrası -hatta Marx'ın daha önce Schweitzer'den bahsederken "şu anda Almanya'da en iyi çalışan, Das Kapital'i en iyi anlayan" gibi cümleleri var- sonuçta aynı dönemde, bu bahsettiğimiz dönemde, 1869'da Bismarck'a destek vermeye başlıyor. Yani Alman birliğini oluşturacak olan Prusya Şansölyesi'nin milliyetçi politikalarını desteklemeye ve bu anlamda uluslararası işçi hareketinden kopmaya başlıyor. Bu esnada Schweitzer'in bir gün bir parkta 14 yaşındaki bir oğlanla seks yapma olayı var. Olayın tam ne olduğunu bilmiyorum bakmak lazım ayrıntısına davanın, birileri bakmıştır ya da bakmamışsa da baksın. Ama bizim açımızdan önemli olan Schweitzer'in böyle bir oğlancılık davası nedeniyle başı derde giriyor. Bu arada bir kısım sosyal demokratlar sahip çıkıyorlar bir kısmı çıkmıyorlar. Tam bu esnada, bu bahsettiğim Aralık mektubunda, Marx'ın Engels'e yazdığı mektupta, Marx bu konudan, Urning konusundan Schweitzer'e geçiyor ve diyor ki "Bakunin Schweitzer'le irtibat kurup Almanya'da etki sahibi olmaya çalışıyor. Lütfen bu şeyi hatırlatın, kendisi de Almanca bilir, Schweitzer Enternasyonel üyesi değildir. Dolayısıyla Enternasyonel üyesi olmayan biri ile ilişkiye geçmesi enternasyonal adına kabul edilemez." Yani doğrudan bir örgütlenme meselesine geçiyor. Şimdi Sherry Wolf'un yorumu burada şu -yani çok da yanlış gözüküyor-: Esas bu yazışmaların konusu bu zavallı Ulrichs değil ne adamın kitabı değerlendiriliyor ne adamın ne yapmaya çalıştığı değerlendiriliyor. Onun kitabından, oğlancılık üzerinden Schweitzer'e geliyoruz. Schweitzer'le olan mesele de az evvel ifade etmeye çalıştığım gibi, enternasyonalist bir işçi hareketine karşı daha milliyetçi bir iktidarla uzlaşmış, Bismarck'la uzlaşmış, bir işçi sınıfı hareketi oluşturmaya çalışan Schweitzer'le olan kavgalarında bu oğlancılık meselesini bir alay ve eleştiri olarak kullanmaları. Şimdi ne olursa olsun tartışmalarda apolejetik olmaya gerek yok, -hani Schweitzer ile meselenin bir alakası yok bu anlamda- bunlar bariz homofobik laflar bugünün tabiriyle, başka bir türlü değerlendirmemiz mümkün değil. O gün itibariyle de aslında şu söylenebilir en azından: Birileri eşcinsellik üzerinde bir hak mücadelesine başlamış ve Marx ve Engels bunu bir hak mücadelesi, bir siyasi mücadele olarak görmemişler. Dolayısıyla birincisi bu, önemli bir şey.

Peki o zaman 'Eşcinsel Marksist nasıl olunabilir?' ve 'Eşcinsel (bir kişi), homofobik bir adamın adını kullanabilir mi bir kuramı kullanırken?' Zaten Marksizmin ne olduğu problemlili bir mesele. Bernstein'a olan mektuplarından birinde de geçiyor -Engels'in bahsettiği bir mevzu-. Fransız Komünistleriyle oturup konuştuğunda Londra'da, bir program tartışması çıkıyor ve sonunda Marx diyor ki Engels'e, "Bunlar, bunlar, bunlar Marksizmdir diyorlar, ben o zaman Marksist değilim" diyor kendine dair olarak. Dolayısıyla bu -izm meselesi zaten Marx'ın kendi yaşadığı dönemde bile problemlili olmuş bir mesele. Böyle bir dogma olarak, doktrinal bir şekilde düşünüldüğünde çözülemeyecek bir mesele. Aslında hepimiz bilirsiniz. En Marksist kim? Gerçek Marksist kim? Marx aslında ne demek istemişti? Normalde hadis ve tefsir yöntemleriyle inceleyebileceğimiz bir konu. Benim ilgilendiğim şey o değil; benim ilgilendiğim şey -tezim de bu- buna rağmen Marx'ın düşüncelerinin aslında queer meselesini anlamak için de vazgeçilmez olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla tutarlı bir pozisyon olduğunu düşünüyorum ve bunu savunacağım.

Her şeyden önce, ne dediğimizi bir daha gözden geçirelim. Birincisi, mesele Marx ve Engels'in bu hadiseyi bir siyasi alan, bir siyasi mücadele arenası olarak algılamamaları. Şu söylenebilir tabi -Sherry Wolf da bunu söylüyor- "burada eşcinsellik demiyor, oğlancılık diyor." Ama belirgin bir şekilde -çünkü Schweitzer'den bahsetmiyoruz- meseleyi Schweitzer'e getiren Marx ve Engels. Karl Heinrich Ulrichs'ten bahsediyorduk, ona ne oldu? Sherry Wolf'un kitabındaki en önemli açık bu. O alanda Marx ve Engels'in bir savunusunu yapıyor, "evet, işte esas olarak tefsir." Bana da Almancası'nı okuttular çünkü, efendim İngilizcesi yanlış çevrilmiş diye. Orada diyor ki "eşcinsellik değil oğlancılık". Ama eşcinsel olan herkesin bildiği gibi genel olarak toplumdaki görüntünüz ve size yapıştırılan yafta oğlancılık ve yaşı küçüklerle cinsel ilişkiye girmek olarak tanımlanıyor. O yüzden topluma bir zarar, tehdit oluşturduğu söyleniyor. Dolayısıyla bu stereotipi aslında olumluyorlar ve yeniden kullanıyorlar. Yalnız Wolf'un söylediği bir önemli şey var. Diyor ki "bütün bu şey, Marx ve Engels'in sınıf tahliline halel getirmiyor." Ve ilginç bir şekilde bu Engels'in Bernstein'a Marx'tan atıfla bahsettiği "ben Marksist değilim" lafına neredeyse bir referans gönderircesine Wolf diyor ki: "Neden o zaman Marx ve Engels bu kadar Marksist olmayan bir şekilde davrandılar?". Dediğim gibi, tam da bu söylediğim şeye geliyor "Gerçek Marksist kim?". Sherry Wolf'a göre Marx ve Engels'in bu konudaki tutumu Marksist bir tutum değil. Basit bir şey var -benim için en azından- ilk aklımıza gelmesi gereken eşcinsel işçiler. Bir taraftan işçi sınıfının bir parçası ama kadın işçiler, Kürt işçiler, mülteci işçiler gibi eşcinsel veya translığın dolaylı iş yerinde ve hayatında ayrıca bir ayrımcılığa uğruyorlar. Ve dolayısıyla iş yerinde de işçi sınıfını bölen, ayıran bir ideoloji bu aslında. Yani böyle gördüğümüz zaman daha farklı bir yerden bakabiliriz. Dolayısıyla Marx ve Engels'in sınıf temelli tahlillerini bu anlamda delillemiyor; ama tekrar gözden geçirilmesini zorunlu kılıyor.

Şurada hemen bir parantez açayım bu arada, tabi ki Marksist teoride siyaset ve siyasi alanın tanımı da sorunlu. Yani 1960'lar, 70'lerden dan beri bütün Batı Marksist literatürü buna karşı. Hatta onlardan önce de Lenin, İkinci Enternasyonel'in bu determinist, ekonomist tutumuna karşı Marksist bir siyaset anlayışı getirmeye çalıştı. Demek ki Marksizmin siyasete bakışı ve siyasi alanı tanımlamasının her dönem yeniden Marksistler tarafından yapılması gerekiyor. Bu anlamda, bunu şunun için söyledim: Yani eşcinselliği bir siyasi mücadele alanı görmediler ama hangi alanı siyasi mücadele alanı olarak tanımladıkları da dönemden döneme değişiyor. Dolayısıyla bu anlamda yeniden düşünülmesi gerekiyor üzerine.

Bu tavır çok çabuk değişecek aslında. Bu bahsettiğimiz tarih 1869. 1895'te meşhur Oscar Wilde davası olacak. O dava ile beraber aslında eşcinsel ilişkinin cezalandırılması meselesi, bir suç sayılması meselesi; uluslararası bir kampanyanın, tartışmanın konusu olacak. Aynı dönemde tabii Oscar Wilde'in bir de "Ben neden sosyalistim?" sorusu var -sosyalist olduğunu da ilan eden bir entelektüel olduğunu unutmamak lazım-. Dolayısıyla sosyalistleri de özellikle bu konuda düşünmeye zorlayacak. Engels öldükten aşağı yukarı 3 sene sonra -bu yine Sherry Wolf'un kitabında var- ilk defa herhangi bir parlamentoda eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması gerektiğini söyleyen, Sosyal Demokrat Parti olacak, bu sefer Bernstein. Tabii İkinci Enternasyonel'in içindeki kırılmadan önceki dönemden bahsediyoruz. 6-7 sene sonra savaş tartışmalarında ayrılacak bu şey; ama bu 1890'ların sonunda Bernstein Engels'in öğrencisi, Kautsky de öyle, bunlar Ortodoks Marksizm dediğimiz düşünce akımını tanımlayan kişiler. Dolayısıyla, geçen 20-30 sene içerisinde ve özellikle Sosyal Demokrat Parti'nin kitle partisi olarak çalışmasıyla beraber bu mesele sosyal demokratların radarına giriyor. Bu parlamento konuşmasında Bernstein'in ilk paragrafında, neden Marksistlerin bu konuya eğilmek zorunda kaldıklarını görüyoruz. şunu söylüyor; "Fakir-zengin, bütün sınıflardan insanlara dair bir mesele bu." diyor Bernstein. Sosyal Demokrat Parti'nin daha çok zengin ve varlıklı sınıfların sözcülüğünü yapmadıklarını düşündüğümüze göre o dönem, kendi kitlelerinin içinde de eşcinselliğin varlığını tanıyor. Dolayısıyla kitleleşme ve eşcinseller açısından görünürlük kazanma gibi bir mesele var. Burada yine -o anlamda çok Marksist bir argüman- ne zaman eşcinsel hareket bir sosyal hareket olarak ortaya çıktı, bir sosyal hareket olarak tanımlanmaya başladı, siyasi alana nüfuz etmeye başladı; o anda bu mesele Marksistlerin ve Marksist siyasi önderlerin radarına girdi. Ondan sonra aslında gerek parlamentoda gerek kamuoyu çalışmalarında bu konuda kampanya yaptıklarını ve bu konuda eşcinsellere destek vermeye çalıştıklarını, bir insan hakkı olarak eşcinsellerin cinsel özgürlüğünü savunmaya başladıklarını görüyoruz.

İlerletelim 20-30 sene daha. Bolşevik Devrimi'ne geldiğimizde, Bolşevik Devrimi'nde ilk yapılan şeylerden bir tanesi Rus Ceza Yasası'nın ortadan kaldırılması ve ceza yasasında suç olarak tanımlanmış eşcinsel ilişkinin de böylece yasallaşması. Bununla da kalmıyorlar, o dönemde eşcinsel evliliklerin de gerçekteştiğini görüyoruz. Ve kendi dokümanlarında -şimdi uzun uzun okumayayım, Wolf'un kitabında, sanıyorum Türkçe'ye de çevrildi- deniyor ki "İnsanlar cinsel tercihlerinde özgürlerdir, herkes istediğini yapar bir başkasına zarar vermediği müddetçe. Ama onay olması, zor olmaması lazım. Bunun dışında, bu konuda devletin hiçbir şekilde buna karışması söz konusu olamaz." Dolayısıyla Bolşevik Devrimi'nde de bunun hem ceza yazısından çıkarıldığını hem de sivil eşitlik geldiğini, medeni eşitliğin geldiğini görüyoruz. Bu da değişecek daha sonra ama ilk başlangıcı en azından bu.

Bir tarafta bu var bir tarafta da bundan önce, ceza olmaktan çıkarılmasını sağlayan bir Napolyon'un kanunu var, 1810'da. Napolyon, hemen eşcinsel lobisi mi diye düşünebilirsiniz; çünkü kodu yazan adamın kendisi eşcinsel. Dolayısıyla akıllı bir şekilde yok ediliyor ortadan. şöyle bir soru soralım o zaman: 1860'a ışınlasak "makatlara özgürlük" diyen Marx ve Engels'ci mi olacağız Napolyoncu mu olacağız? Napolyon sonuçta ceza yasasından çıkardı suç olmasını. Bu önemli bir şey. Tabii saçma bir şekilde soruyorum. Aslında bu tarihin kendisine aykırı. Anakronik bir soru ama şunun için soruyorum: Benzer bir argümanı özellikle İsrail lobisi ile bağlantılı çalışan eşcinsel gruplar Amerika'da söylüyorlardı. Filistin'in kurtuluşunu destekleyen sol queer aktivistlere karşı bunlar diyordu ki: "Siz Hamas'ı savunuyorsunuz. Hem Hamas'ı hem Filistin Kurtuluş Örgütü'nü." Yani Mahmud Abbas'ın, vakit kalırsa biraz belki değinirim, eşcinsellere yaptığı işkenceler, anlatsam oturur ağlarsınız.

Bunu kullanarak diyor ki “Filistin ne getirebilir eşcinsellere? Ama bir de Tel Aviv’e bak, her yerdeler. Güle oynaya sokaklardalar. Eşcinselleri seviyorsan İsrail'e bas.” Bu bizim konuşmanın sonunda değinmek isteyeceğim hak savunuculuğu yani queer strateji diyebileceğimiz eşcinsel kurtuluşu stratejisine ilişkin daha ciddi düşünmemizi gerektiriyor. Çünkü sonuç olarak benim gibi Marksist bir adam için ikisi de kendi çaplarında soykırım yapmış savaş suçları işlemiş; bir tarafta Napolyon, bir tarafta Netanyahu, seçim bu olmamalı diye düşünüyorum.

Peki o zaman ‘eşcinsellik nedir’ meselesine biraz değineceğim. Kelimenin kendisi, homoseksüellik ve heteroseksüellik kavramlarının ilk çıkışı aslında Engels ve Marx’ın mektuplaştıkları döneme denk geliyor. 1860'da ilk defa bir Avusturyalı aktivist-hukukçu tarafından kullanıldı. Bunu kullanan adamın kendisinin eşcinsel olduğunu daha sonradan öğreniyoruz günlüklerinden. O dönem kendisinin herhangi bir söylemi yok, “ben normalim ama bunlar da insan” diye ortaya çıktı. Daha sonra da Krafft-Ebing, bir Alman psikiyatru, bu kavramları alacak ve -bu da ilginç, kavramın yolculuğu. Kavram tarihi dediğimiz meselede ceza hukukuna dair hak savunuculuğu ile başlıyor bu kavram; ama bir psikiyatru tarafından alınıyor ve- bundan sonra eşcinsellik dediğim zaman da hetero-homo ikilemi hak-hukuk alanında bir ikilem, bir mesele değil de psikiyatru alanında bir mesele olarak tanımlanmaya başlayacak. Dolayısıyla bir psikiyatru hastalık olarak tanımlanmaya başlayacak, ondan sonra da yerleşik olarak günümüze gelecek. Dolayısıyla, en iyi ihtimalle 150-160 yıllık bir kavramla karşı karşıyayız.

Marksist metodun bize söylediği ilk şey “bu kavram niye çıktı?”. Eğer Hegelian bir anlayışınız yoksa, kişinin kafasından fırlamıyorsa kavramlar, ne oldu da böyle bir kavram seti çıktı? Bu kavramların gördüğü işlev ne? Tabii çıkışları dediğim gibi bir süreç, yayılmaları ve yaygınlık kazanmaları ayrı bir süreç. 1970'lerde, 68 ile beraber yükselen toplumsal hareketler içerisinde, feminizm ve aslında savaş karşıtlığı ve o dönemdeki Keynesyen devletin ırkçılığı, ayrımcılığı vesairesi üzerine, savaş politikaları üzerine kurulu bir muhalefet hattı ile karşı karşıyayız. Bunun içinden siyah hareketin hem destekçisi hem model aldığı, ama aynı zamanda kadın hareketi, eşcinsel hareketi, yeşil hareketi, bunlar 68'den sonra ortaya çıktılar ve bununla beraber bu kişilerin akademide başlattığı bir tarih tartışması var. John Boswell, bir Orta Çağ tarihçisi, hem eşcinsel AIDS'ten vefat etti ama çok da inançlı bir Katolik. Dolayısıyla bütün eserlerinde gördüğümüz şey, Hıristiyanlığın aslında eşcinsellikle bağdaşabilecek bir din olduğunu göstermeye çalışıyor. Bugün İslam için bunu yapmaya çalışan çok insan var.

“Müslümanlık eşcinsellik ile bağdaşabilir” gibi tezler. Fakat Boswell’in bize gösterdiği, tezlerindeki önemli bir şey, ilginç bir örnek vereyim belki sizi şaşırtacak, Karaköy'deki Arap Camii'nde bulunan bir mezardan bahsediyor Boswell. Bu mezar taşının üzerinde iki tane Şövalye figürü var, bunlar Haçlı. Bu iki şövalye aynı mezara gömülmüşler, ele ele tutan, sarılmış bir şekilde. Bu textten, bunların bir ilişki içerisinde olduğu, bunun tanındığı kilisede, bu yüzden beraber gömüldükleri anlaşılıyor. Dolayısıyla Boswell şunu göstermeye çalışıyor; “Aslında Orta çağ'a baktığınız zaman eşcinsel ilişkiye çok daha farklı, çok daha müsamahalı bir tavır olduğunu görüyoruz” diyor. Zaten ünlü kitabının ismi de “Hristiyanlık, Toplumsal Hoşgörü ve Eşcinsellik”. Dolayısıyla burada temel kavram ‘hoşgörü’. Tam liberal bir yerden, hoşgörü kavramı liberalizm içinde daha çok din hoşgörüsü anlamında çıkmıştı, Locke'ta falan. Protestan-Katolik savaşmayın, hoşgörü lazım gibi. O da bunu baz alıyor ve eşcinselliğin buradan savunusunu yapmaya çalışıyor. Katolik camiada çok etkili olduğunu herhalde söyleyemeyiz, henüz hala. AIDS'ten öldüğünde Boswell, yaşlı bir Katolik olarak hala Katolik Kilisesi'ne göre ebedi cehenneme gidecek adamlar arasındaydı.

Bütün bu bahsettiklerim aslında hep bu işe eşcinsellik gözünden bakanlar. 90'lardan itibaren, aslında 80'lerin aslında ikinci yarısından itibaren queer dediğimiz şey çıktı. "Queer" ne demek aslında, "garip" anlamına geliyor. Top gibi falan bir hakaret kelimesiydi İngilizcede. "Gey" de öyleydi aslında, "mutlu, neşeli" demek. Hüsn-ü tabir pek değil, hakaret terimi olarak kullanılan bir şey. Bu kelimeyi tekrardan ele geçirip diyorlar ki biz queer teori yapıyoruz. Aslında ilk örneklere baktığımızda, edebiyat alanında çıktı, postmodern filoloji teknikleriyle. Postmodern demek de çok mümkün değil; çünkü kullanılan tekniğin klasik filolojik tekniklerden ve kaynak eleştirisinden bence çok farkı yok; 19. yüzyılda Ranke'nin Droysen'in kullandığı filolojik metotlardan. Dolayısıyla buradan yola çıkarak şunu söylüyor Eve Kosofsky Sedgwick: "İki tür şey var: Bir tanesi, azınlıklaştıran söylem var eşcinselleri. -Yani eşcinsel, azınlık demek. Yanlış da değil, istatistiğini bile veriyorlar, neye dayanarak bilmiyorum ama, her toplumun yüzde 10'u. Ama her koşulda, her toplumda azınlık olacağı belli yani. Çoğunluğunun homoseksüel bir toplum olmayacak.- Buna karşı Sedgwick kimlikleri evrenselleştiren bir strateji öneriyor. Bu biraz tartışmalı, "queer"i o anlamda kullanıyor. "Birincisi, homo-hetero ayrımı birçok farklı cinsel pratiği 2 tane çuvalın içine koyuyor ve ikilik oluşturuyor. Ya osun ya osun." Antik Yunan'dakiler açısından nasıl farklıydı? Antik Yunan'da bir erkeğin bir erkekle yatması, bir kadınla yatamayacağı anlamına gelmiyordu. Veya artık "ben erkeklerle yatıyorum, ben homo oldum" demiyordu. Aynı zamanda karısı var, çocuğu var, ailesi var. Böyle bir ayrım yoktu. Sedgwick'in söylediği şey metin okunmasında kaldığı için, filolojik okumada kaldığı için bence, neden böyle olduğu, nasıl değiştiği o kısma çok inmiyor. Ama neyin değiştiğini gösteriyor en azından. Diyor ki "Bu ne yapıyor?" Bu önemli bir soru söylem analizi açısından. "Homo-hetero şeklinde iki farklı şey olarak tanımlamak siyaseten ne yapıyor, bir topluma ne yapıyor?", bunu soruyor. Burada da önerdiği şey -o yüzden queer diyor- aslında birçok alakasız, farklı cinsel pratiği, duygulanımı vesaireyi bir queer şemsiyesi içine almak. Queer o zaman heteroların da dahil olabileceği bir kavram oluyor. Buna tepki Leo Bersani'den geldi. "Biz yıllarımızı sokakta yürüyerek geçirdik eşcinsel haklar için. Şimdi kendimizi görünmez mi kılacağız queer diyerek?".

Bunun tam bir cevabı yok aslında, spekülasyonlar var sadece. Queer teorinin çıkışı aslında eşcinsel kurtuluş hareketinin dibe vurduğu bir dönemde gerçekleşti, bu çok ilginç. 60'larda, 70'lerde özellikle çok aktif bir eşcinsel kurtuluş hareketi var, savaş karşıtı, patriyarşi karşıtı bir hareket var. Bugün geldiğimiz noktada, özellikle ABD ve Avrupa için söylüyorum, eşcinsel hareketin en büyük kazanımımız dediği şeylerden birincisi orduya girebilmek ABD de, ikincisi evlenebilmek. Bu önemli bir şey, bunu görmemiz lazım. 60'larda, 70'lerde savaş karşıtı, erkek egemen karşıtı başlayıp hareketin geldiği noktada biz de herkes gibi orduya gitmek istiyoruz, biz de herkes gibi evlenmek istiyoruz noktasına gelmiş -hareketin liderlerinden bahsediyorum tabii- bir durum var. Bunun ortasında, özellikle 90'lı yıllar -tabii bunun spekülasyon tarafı bu- aslında 60-70'lerin aktivist, mücadeleci kuşağının AIDS'ten ölmeye başladığı bir döneme denk geliyor. 90'lar tam da bir soykırım gibi insanların öldüğü, buna rağmen devletin AIDS'i bir hastalık olarak tanıması, -Reagan'ın bunu söylemesi, AIDS kelimesini ağzına alması, o da ancak bir dostu öldükten sonra- yıllar sürdü. O dönem -(bu öncülerin) birçoğu hasta, birçoğu da hayatını kaybetti kısa bir süre içinde- Act up isminde çeşitli işgal hareketleri düzenleyen bir hareket var. Tam da queer teorinin ortaya çıkışına denk geliyor bu. Dolayısıyla bunu bir düşünmek lazım. Queer adını verdiğimiz bu teorinin ortaya çıkış dönemiyle eşcinsel kurtuluş hareketinin seyrini bir arada düşünmek gerektiğini düşünüyorum. Şimdi bu tabii aslında Sedgwick'in benim açımdan değerli olan tarafı. Tam da Marksizmin ideoloji yaklaşımı gibi, bu çıkan kavramları doğal kabul etmeyip bunların kültürel, siyasal olgular olduğunu bize hatırlatması. Sedgwick şu uyarıyı çok erken bir zamanda -o da vefat etti (Sedgwick)- daha 90'ların başında fark edip şunu söylüyor: "Hak savunuculuğu, -Bernstein'in Alman parlamentosundaki savunusunda bile görüyoruz:

“İnsanların doğası böyle ne yapsınlar?”- hukuk alanında mahkemede ayrımcılık iddiasında girebilmeniz için, “bana ayrımcılık yapıyor, benim haklarım çiğneniyor” diyebilmeniz için; maruz kaldığınız ayrımcılık kendi seçiminizden değil elinizde olmayan, değiştiremeyeceğiniz sebeplerden kaynaklanırsa bunu insan hakları tanımına sokabiliyorsunuz. Şöyle bir örnek vereyim, Amerikan Mahkemesi’ne kadınlar kürtaj hakkı meselesiyle gittiği zaman, Anayasa Mahkemesi dedi ki “Bunu biz en yüksek hukuki katmandan ele alamayacağız.” Bu hukuki denetlemenin çeşitli kriterleri var, üç aşaması var. En yüksek aşaması, “ben Yahudi doğdum”, “ben siyahi doğdum”, “ben kadın doğdum”. Yani değiştiremeyeceğim bir özelliğimden dolayı bana bir ayrımcılık uygulanıyorsa bu insan haklarına aykırı, o başka bir kriterle inceleniyor. Kürtaj meselesinde yüksek mahkeme dedi ki “Bu seçim olduğu için, cinsel birleşime, kontraseptif kullanmama vesaire, bunu uygulayamıyoruz.” Dolayısıyla bir dava açıldığında da mahkemelerde eşcinsellikle ilgili en büyük kaygılardan bir tanesi buydu: Bunu feministler denedi bu cevabı aldılar, bize de gelecek bu cevap. Dolayısıyla mahkemelerde savunuculuk yapan hareket liderleri, eşcinselliği tamamen doğal bir şekilde tanımlamaya başladılar: Cinsel yönelim, biz doğuştan böyleyiz. Lady Gaga şarkı yaptı böyle doğdum diye. Yani buradaki mesele, hukuken hakkımı arayabilmek için kimliğinin çok doğal olduğunu savunma noktasına itti ideolojik olarak. Ama Sedgwick tam da burada, -bu yüzden önemli bir nokta kılıyor bunu-, dedi ki “bu çok tehlikeli bir şey”. Doğanın çok değiştirilemez olduğu, kültürün çok rahat değiştirebileceği gibi bir yanılsamaya dayanıyor ve bu önemli bir şey. Özellikle günümüzde genetiğin gelişmesi ile beraber bu işin sonunda şu garantimiz var mı bizim: İlerde bilim ilerlese, kadınlara doğumdan önce testler yapıp, farklı bir gen var deyip, o zaman aldırılım diyebilirler mi? Bunun doğal olduğunu savunmak bizi korumuyor, tarih bunu gösterdi her zaman. Çünkü heteroseksizm bir ideoloji olduğu için, eşcinsellikle mücadele için doğaya da müdahale edebilecek araçlar yaratabilir. İkincisi de diyor ki “kültürün kendisi -yani heteroseksizm- hukukla, mahkemeye mücadele edilecek bir şey değil. Çünkü kültür bu kadar rahat değişen, ideoloji bu kadar kolay değişen, bir mahkeme kararıyla değişebilecek bir şey de değil. Bunları ben okuduğumda zaten 2008-2010-2012 yılları arasında Amerika'da evlilik meselesi mahkemelere taşınmıştı. O zaman Kosofsky (Sedgwick) ölmüştü ama onun bu uyarısı bence çok yerindeydi diye düşünüyorum, ona da geleceğim. Şunu kastediyorum Amerika'daki eşcinsel hareketi kazanımlarının, yani mahkemelerdeki kazanımlarının, ne kadar uçucu olabileceğini Trump döneminde gördük. Dolayısıyla mahkemelerde bir hak kazanmak... Zaten kadınlara sorsalardı söylerlerdi diye düşünüyorum, hak hukuk sahibi olmak ne kadar koruyor sizi erkek egemenlikten. Dolayısıyla dışlama anlamında söylemiyorum. Hani mahkemelerde hukuk mücadelesi verilsin verilmesin değil mesele, ama bütün hareketin enerjisinin oraya aktığı ve daha da önemlisi ideolojik önderliğinin bu hukuk üzerinden formüle edildiği bir şeyin doğru olduğunu düşünmüyorum.

Yine burada yine Marx’a döneceğim. Bence kafa açıcı bir şey söylüyor. Özellikle gençlik yazılarında yani Hegel eleştirilerinde, iki şey var burada özellikle düşündüğüm, aklımda olan: “Hegel’in Hukuk Felsefesi Eleştirisi” ve “Yahudi Sorunu Üzerine” adlı yazıları. Burada özellikle tartıştığı şey Marx’ın, birincisi, siyasi kurtuluşla toplumsal kurtuluşu birbirinden ayırmak gerektiğini söylüyor. Yani bunu yazdığı dönem Prusya monarşisinin olduğu, seçme hakları yok, öyle bir dönemde yazıyor bunu. Ve diyor ki “herkesin seçme hakkı olsa da bu size kurtuluş getirmez”, bunu demeye çalışıyor. Hatta burada diyor ki yani “burjuva hukuku formel biçimsel bir eşitlik getirirken, insanların çeşitli farklılıkları konusunda (bunun içinde sadece etnik, cinsel vs. değil; orada saydığı esas olarak doğum, statü, eğitim ve meslek) eşitlik sağlamıyor; yani marangozla avukat eşitsiniz demiyor veya bir işçinin çocuğuyla bankacının çocuğunu eşitlemiyor aslında, onu söylüyor. “Biçimsel eşitlik aslında toplumsal eşitsizliği gizleyen bir ideoloji”, bunu söylüyor. Ve daha da öteye gidiyor. Osmanlı Devleti'nde yaşıyor olsaydık Ermeniler şu renk şapka giyer, Yahudiler bu renk kaftan giyer şeklinde temsil ediliyor olurdu.

Yalnız bazı durumlar var, Müslüman gibi dolaşıyorlar at sırtında onlar incek falan, ceza veriyor. Burjuva hukukunda bu kalkıyor ortadan ve diyor ki “Aslında devletin yaptığı tüm bu farklılıkları dışsallaştırarak devlet ilk defa tarihte kendini tek evrensel kurum haline getiriyor.” Yani Marx’a göre bu formel eşitlik, siyasi özgürleşme, siyasi kurtuluş dediği şey, -buradan esas olan temel haklar ve siyasal hakları anlayalım- bir taraftan hepinizi soyut bir birey olarak tanımlıyor, bu bize biçimsel bir eşitlik getiriyor; diğer taraftan da fiilen var olan bütün özelliklerinizi – “bunlar senin özelliğin” diye farklılaştırıyor, ötekileştiriyor ve sadece devlet evrensel bir kurum olarak ortaya çıkıyor. Aynı zamanda o dönem Marx, “İlk defa kapitalist toplumda devlet, bütün sınıfların ve toplumsal kesimlerin üstünde ayrı bir kurum haline gelir” diyor. Ekonomi ayrı, hukuk ayrı, devlet de burada. Dolayısıyla aslında burada Yahudi sorunu üzerinden tartışmak istiyor; çünkü bu bireysel de bir mesele, Marx’ın kendisi de Yahudi’ydi. Babası Protestanlığa geçti ki üniversiteye gidebilirdin kendisi ve çocuğu. Öbür türlü hukuk okuması mümkün olmayacaktı Marx’ın, üniversiteye kabul edilmiyordu çünkü. Dolayısıyla aslında kendi geçmişi üzerinden de şunu söylemeye çalışıyor, “bu Yahudilerin seçim hakkına sahip olmaları, medeni hakka sahip olmaları, eğitim alabilmeleri -Avrupa’da bunların hepsi yasaktı çünkü. Avrupa’da toprak sahibi olamazlar, mülk sahibi olamazlar, ancak kullanılmış malları alıp satabilirler vesaire gibi bir dizi regülasyon vardı. Bunların kalkması- Yahudileri özgürleştirmeyecek” demeye çalışıyor, yani sosyal olarak özgürleştirmeyecek. Önemsiz demiyor, bu haklar için mücadeleyi önemsiz görmüyor Marx. Ama bu haklarla sınırlı bir stratejinin de olamayacağını söylüyor.

Bu da bana açıkçası şeyi hatırlatıyor: Wendy Brown’ın, -Judith Butler’in eşi, siyaset teorisyeni- 15-20 yıl evvel yaptığı “Sol Yasalcılık” adımı verdiği (Left Legalism) eleştiriyor. Özellikle 90’lı yıllardan itibaren Amerika’da ortaya çıkan, Avrupa’da ortaya çıkan hak savunuculuğunu, yani mahkeme ve hukuk yoluyla kazanım elde etme sürecini eleştiriyor. Burada queer teori Marx’ın bu hukuk eleştirisine aslında çok net bir şekilde bağlanıyor. Şunu diyor: Oturup Sedgwick’in dediği gibi “ben eşcinsel olarak”, “eşcinsel hakları” vs diye bir şey yapman, böyle bir siyaset gütmek bir eşcinsel olarak seni her zaman azınlıkta tutuyor. Evet Hegelyen bu kavramlar esas olarak, Hegel’in tanınma kavramından, “eşcinsel olarak görünür oluyorum ve tanınma talep ediyorum devletten”. Ama o alanda queer teori tekrardan Marx’ın bu hukuk eleştirisine bağlanıyor. Böyle bir hukuki tanınma, aslında seni toplumsal olarak özgürleştirmez. Sadece seni o kendi tekilliğin içinde evrensel bir devletle yine karşı karşıya bırakır. Dolayısıyla şunu demeye çalışıyor Amerika’da orduya katılabiliyoruz evlenebiliyoruz vesaire tamam ama sonuçta toplumsal kurtuluştan bahsedemiyoruz çünkü eşcinsel hareket sonunda neyle uzlaştı? Ordu ve militarizmle (üstelik) savaş karşıtı bir hareketken. Diğer taraftan da patriyarka karşıtı bir hareketken, patriarşiyile aile üzerinden barışmış oldu. Bence bu da bunu güzel bir şekilde gösteriyor. Yanlış anlaşılacak için şunu söylüyorum: Ordu meselesini yine tartışırız ama evlilik meselesinde, evlilik kurumuyla bağlantılı olan aşağı yukarı 150-160 çeşit hak var. Bir ilişkinin kamu gözünde görünürlük kazanması, en azından eşiniz acile yatarken onun yanına girebilmenizi sağlıyor. Veya eşiniz kaza geçirdi, hastanede bulabilmenizi sağlıyor bu anlamda önemli. Yoksa Hüseyin Hatemi’nin dediği gibi “onlar gelecekler bize”, böyle bir korku, Engels’in de bahsettiği gibi “bunlar bize de tebelleş olur” ondan kaynaklanmıyor, çok pratik sebeplerden kaynaklanıyor.

Peki ben bu konuya nasıl geldim? Benim alanım uluslararası ilişkiler teorisi, queer teori değil. Bu bir kişisel bakış meselesi. Her şeyden önce ben, kişisel tarihimde queer teori ile tanışmamdan belki 10-15 sene önce Marx’la tanıştım. Dolayısıyla benim ilk siyasallaşmam, sosyalleşmem Marksizm içerisinde. Önemli bir tarafı da bunun, Marksizmin aslında dünyada da Türkiye’de de böyle prestijinin en yerlerde olduğu, kimsenin bakmadığı, Sovyetlerin çöktüğü, Türkiye’de üzerine 10 sene darbe yemiş olan, işkencelerden falan çıkmış insanların tekrar bir şeyler yapmaya çalıştıkları ama bir taraftan da Zonguldak’ta falan işçi hareketinin yeniden doğduğu bir dönem, 90’lardan bahsediyorum.

Dolayısıyla bizim kuşak için diğer, önceki kuşaklardan farklı olarak biz bir kere baştan bir yenilgi kuşağı olarak başladık. Yenilgi bizim için başlangıç noktasıydı. 68 kuşağından bizi önemli ölçüde ayıran şey bu. 68 kuşağı gibi “Her yerde devrim oluyor; Küba’da, Vietnam’da, şurada burada herkes sokaklarda” gibi biz çıkmadık. Hakikaten hem kimse yoktu hem medyada, akademide, vesairede eski Marksistler “Ya gençlikte olur böyle şeyler ama biz emekli olduk” diyorlar. Hani böyle bir ortamda, İsmet’in de dediği gibi, Marksizmle tanıştık, Marksizmi kendimize uygun bulduk. Ortaokul, lise çağlarında herhalde Komünist Manifesto’nun benim için çok dönüştürücü etkisi olmuştu. Hakikaten çok net hatırlıyorum bunu, odamın dört duvarı arasında, kafamda, bütün dünya değişmişti sanki benim için. Bakışımı değiştirmişti meselelere. En önemli noktası da benim için, tekil zannettiğim herhangi bir şeyin, şu mikrofonun, şu masanın dahi tamamen toplumsal ilişkilerin ürünü olduğunu ve bunsuz bunu kavrayamayacağımı anlamıştım. Buraya gelmeden önce bir üretimi var bunun, bir getireni var, bunun bir kullanımı var. Her şekilde -neyi ele alırsak alalım- nesne gibi gözükün, doğal gözükün şeylerin aslında toplumun ürünü olduğu fikrini o zaman almıştım. Yıllar sonra oturup 2000’lerin başı Judith Butler Cinsiyet Belası’nı okuduğumda inanın çok sıkıldım. Çünkü (Komünist) Manifesto’da gördüm o şeyi bana verememişti. Benim aradığım o dönem eşcinsel olarak aktivizm yapabilmek, stratejisini geliştirebilmek, siyasetini kurgulayabilmektir. En önemlisi eşcinsel olarak, “budur olay” yoktu Butler’da. Gayet akademik, Freud ne demiş, Lacan ne demiş... Anlıyordum, anlamakla ilgili bir mesele değil. Çünkü Butler okuduğumda Freud’u, Foucault’yu falan okumuştum. Anlıyordum, anlamakla ilgili problem yoktu, ama çok sıkıcı gelmişti. Böyle tamam güzel hani işi açıklıyoruz da -kantinde şey derdik “teoriye geçelim de pratiğe gelelim”- şeyini vermedi bana Butler. Bu hep benim aklımda kaldı. Queer teori okumaya devam ettim ama o yüzden ilk aklıma gelen o oldu. Act up aktivistleri sokaklarda kendilerini yırtıyorlar, kendilerini federal binalara zincirliyorlar, yerlerde sürükleniyorlar. O sırada arkadaş, işte acaba Freud’a göre ilk yasak falan gibi spekülasyon yapıyor. O anlamda queer teorisinin bu tavrını beğenmemiştim. Queer teoriyi sadece tabi Butler’a mal etmek mümkün değil ama bu bana hitap etmedi.

Mesela ikinci dalga feminizm içinden gelen Nancy Fraser’ı hep kendime daha yakın buldum. İkisinin bir tartışması da olacak zaten bunun üzerine. Nancy Fraser da şunu söylüyor; yani ikinci dalga feminizm, 68 kuşağından sonra, tam da Marksist sosyalist hareketler içinde kadınların geliştirildiği bir eleştiridir. 68 kuşağının o anlamda kadınlar açısından bir eleştirisi. Yani diyor ki “Siz tartışıyordunuz, biz ya afiş asıyorduk çay demliyorduk.” Buradaki şeyden çok farklı değil aslında 68 deneyimi de kadın-erkek iş bölümünde. Orada Nancy Fraser’ın söylediği çok önemli bir şey var: “Biz ikinci dalga feminizm olarak ortaya çıkarken sosyal adalet ve kapitalizm bizim için çok önemli bir noktadaydı ve aslında patriyarkiyi, erkek egemenliği açıkladığımız noktaydı bu. Erkek egemenlikle ve erkek egemenliğe karşı mücadele ile kapitalizme karşı mücadele arasında bir fark görmüyorduk. 80’lerden sonra bu şey gitti. Bir taraftan belirli haklar tanınarak kadınlara, kadınlar tanınarak...” Bu tanınma nedir mesela aslında kendi kuşağının hikayesini anlatıyor, bunu ben Gazete Duvara da yazmıştım; Hillary Clinton’ın hikayesi. Savaş karşıtı 60’ların hippisiyken 70’lerde vali karısı falan, Nazmiye Demirel havaları. Ve o dönüşüm içerisinde aslında gerçekleşen şey şu: Burjuva kadınların kendi tanınma şeyleri karşılığında işçi sınıfındaki kadınlara elveda dediklerini görüyoruz. O dönemim en büyük kazanımları nedir mesela, holdinge girebilmek, -cam tavan diyorlar- holdinglerde yönetim kuruluna gidebilmek, şirketlerde yönetici kuruluna girebilmek, dışişleri bakanı olabilmesi vs. Aslında işçi sınıfı ile yoksul sınıfına dahil olan kadınların haklarının tamamen görünmez hale geldiği bir durum. Onlara yönelik olan şey ne? “Bakın sizin de yarın öbür gün, bilmem ne köyünden kızınız da holding müdiresi olacak” gibi. (Nancy Fraser’den aktarıma devam) “Aslında olmayacak bir şeyle, liberal optimizmle bizim mücadelemiz antikapitalist niteliğini giderek yitirdi.”

Şimdi bu Nancy Fraser'ın ikinci dalga feminizm üyesi olarak feminizmin tarihine yaptığı bir eleştiriydi. Benzer bir şekilde, az önce dile getirdiğim gibi, bu bana işte eşcinsel hareketinin halini hatırlattı. Savaş karşıtı, militarizm karşıtı, patriarşi karşıtı bir hareket olarak çıkıp kapitalizm tarafından soğurulabilmesi. Bunu şöyle algılamayalım: “Bunlar tabi işçi sınıfı hareketi olmadığı için kapitalizm tarafından soğurulabildiler.” Kendimizi kandırmayalım, işçi sınıfı hareketi de kapitalizm tarafından soğuruldu yüzlerce defa. Dolayısıyla soğurulmanın nasıl gerçekleştiğine dair düşünmemiz gerekiyor. Soğurulmadan kastım da o hareketin muhalif enerjisinin, devrimci enerjisinin çekilip işin tamamen bir tanınma boyutuna ve burada gördüğümüz gibi biçimsel bir eşitlik boyutuna indirgenmesi. Bu düşüncelerle, özellikle 2000'lerde, 2010 sonrası döneme geldiğinde memlekete hak savunuculuğu yapmaya başladım ve o dönem benim kafamı çok meşgul eden konular oldu bunlar. O zaman Türkiye'de eşcinsel hareketi de kabuk değiştiriyordu. Türkiye'de Habitat toplantısından sonra, benim yaşımdakiler hatırlarlar, 96 ya da 97 olacak, ondan sonra muazzam bir sivil toplum kuruluşu başladı. Bizim gibi eski kantin solcuları diyebileceğim -ımlı bir şey olarak söylüyorum asla pejoratif değil- böyle kendini davaya adanmış, sabah 8'de kalkıp akşamın 10'una kadar bildiri, afiş, basın açıklaması, gözaltı böyle bir siyasal aktivizmden çok daha “Evet arkadaşlar stratejimiz ne? Bu, bu, bu. Kimlerden fon alıyoruz, kimlere gidiyoruz? Belediye başkanına gidiyoruz.” gibi farklı bir aktivizme yönelinen bir dönemdi. Benim için o anlamda şey çok çarpıcı oldu, o iki tarz-ı siyaset arasındaki kontrast çok net oldu ve bu hak hukuk meselesi üzerine düşünmeye başladım.

Şimdi ilk şey şu, benim için ilk zil çalması diyelim, Gezi. Çünkü o dönem Kaos GL dergisinde bir dizi makale yazdım; yerel seçimlere giderken nasıl bir strateji izlenebilir diye, Gezi üzerine yazdım vesaire. Ve o dönemki en önemli gözlemim şuydu: Tabi LGBT hareketine özgü değildi. Sembolleşmiş şeylere bakalım, Gezi'de sembolleşmiş: Bolca kadın figürü, kırmızılı kadın, kahverengili kadın vs. şimdi aklıma gelenler. Ondan sonra ikincisi, gökkuşağı bayrağı ve ilginç gelen de oydu: Bayram değil seyran değil niye öpülüyoruz? Ben biraz yaş geçkin bir lubunya olduğum için bu konularda çok temkinliyimdir, her an her şey olabilir kafasındayım. Merdivenler boyandı, birdenbire gezinin yüzü haline geldik... Yine önemli bir şey, Aleviler. Belki temsili bir şey olarak görmedik ama, ne bileyim bir gökkuşağı bayrağı gibi Hz. Ali posterleri falan görmedik ama Gezinin protestolarının en yoğun olduğu mahalleler Armutlu, Antakya'da; Mamak, Dikmen, Ankara'da; burada keza öyle... Bütün bunlara rağmen kadınlar sokaktaydı, Aleviler sokaktaydı, eşcinseller sokaktaydı ama ne bir Alevi örgütü, ne bir eşcinsel örgütü, ne bir kadın örgütü büyüyebildi. Benim için en önemli soru buydu. Bu da işte kantin solculuğu dediğimiz teşkilatçılıktan kaynaklanıyor. En önemli problem burada benim için bu kadar insan sokaklara dökülmüşken, niye mevcut örgütler bu kalabalığı örgütleyemiyor? Bunun üzerine kafa yormaya başladım. Tabi bu mutlaka yapılmalı, yanlış bir eleştiri diye söylemiyorum: “Mevcut sol Sosyalist partiler Geziyi örgütleyemediler, Geziden bir kazanım elde edemediler.” Tamam öyle de bunlar da (diğer örgütlenmeler) yapamadı. Bir de aslında bu sivil toplum örgütlerinde falan çalışırken, o sivil toplum siyasetinin sol siyasete, güya Stalinistmişler gibi, yönetime dair bürokratikleşme, iradesini zorla dayatma gibi şikayetlerinin aynısını o örgütlerde gördükten sonra, demek mesele Stalin değilmiş dedim, o bürokratik bilmem ne yapı. Şunu demeye çalışıyorum: “Biz öyle değiliz” diyor; ama örgütlenme pratiğinde, kitleleri örgütleyebilme potansiyelinde bir farklılık yok. Dolayısıyla benim aklıma gelen (50 sene önce ölmüş adam Bulgaristan'da bile, benim yaşımdakiler bilir, Dimitrov deyince buradaki gençler suratına bakıyorsa) Stalin'in 60 yıl sonra Türkiye'de hala bir siyasi kültür geleneğini yaratabiliyor olması bana hiçbir zaman inandırıcı gelmedi. Dolayısıyla demeye çalıştığım şey daha genel. Bütün toplumdaki örgütlenme pratiğini etkileyen, (pratiğe) nüfuz eden bir tutuklukla karşı karşıyayız. Oradan o dönem yine şunu düşündüm, bunu da Evrensel gazetesinde yazdım yanılmıyorsam: Gezi'de ifade edilen bütün talepler tüketim üzerinden aslında. İnternete dokunma, içkime dokunma, parkıma dokunma... Burada kurulan bütün ilişkiler bir şekilde aslında tüketim ilişkisi. Yani parkla kurduğunuz ilişki tüketim ilişkisi demeye çalışıyorum;

ama siz kurmasanız bile Özal'ın yerel yönetim reformlarından beri zaten şehirle kurduğumuz ilişki tüketici, müşteri ilişkisi olarak ortaya çıkıyor. En basit örneği İSKİ. Su dağıtım şebekesi şirket haline geldi ve biz müşteri olduk. Ben ve benden önceki kuşak için bu böyle değildi, böyle başlamamıştı. Benden sonraki kuşak için doğal olanı bu gibi geliyor ama bu böyle değildi, biz müşteri değildik İSKİ karşısında. Bu kamu hizmeti, belediye hizmeti gibi bir şeydi. Dolayısıyla bütün burada tüketim alanında kurduğumuz ilişkiler Gezi'de konuştuğumuz birçok insanın söylediği -bilhassa orta sınıf veya beyaz yakalı dediğimiz- hepsi nefret ettiği holding işlerinde, plaza işlerinde çalışıyor. Hatırlıyorsunuz o dönem beyaz yakalılar platformu kuruldu holding çalışanları, plaza çalışanları platformu kuruldu, bu NTV, CNN TÜRK vesairenin önünde eyleme de gittiler. Ama bunların hiçbiri “arkadaşlar, iş koşullarından nefret ediyoruz, sendikalaşamıyoruz ne biçim iş bu” falan deyip “O zaman iş durduruyoruz.” diyemedi, iş çıkışı geldi o Gezi'ye. Şunu demeye çalışıyorum yani: Üretim alanında değil de kendi gündelik hayatında onu içselleştirmiş. 8'de ben işe gideceğim, gece 2'de eve gideyim birkaç saat uyuyayım, işe gideyim, işten çıkayım protesto yapayım. Bu kadar ehlileştirilmiş bir protestoydu bu anlamda, hayatın akışını durdurmadan gerçekleştirilen. Aynı dönem Merter'de bir işçi grevi vardı, onu gören olmadı. Daha sonra Soma hadisesi olduğunda, Soma'daki iş cinayetine vs. bir tepki gösterildi az-çok, ama bunun da yine bir Gezi'yle bir bağlantısı kurulamadı. Dolayısıyla Gezi'deki hadiseye gelecek olursam, bir taraftan LGBT hareketini çok ilginç bir noktaya getirdi; çünkü geziden sonra LGBT haklarına karşı olana sol, sol dememeye başladı. O alanda olumlu olan şey bizim açımızdan geniş bir tanınma ve meşruiyet kazandık, sol içinde özellikle. Ki bu çok iyi bir başlangıç o anlamda, çok umut verici. Çünkü zaten tarihte bakmayın ben böyle başladım anlatıyorum ama, hakikaten Amerika'da da Stonewall'da 68'de başlamadı yani, 50'lerde ilk bu işin aktivizmini yapıp sokaklara dökülenler, Komünist Partisi üyesi olan eşcinseller. Dolayısıyla ilk solda bu işin karşılık bulması doğal ve umut verici. Ama dediğim gibi, merdiven meselesini düşünelim, gökkuşağı merdivenleri. Onun üzerine belediyenin bunu griye boyaması, onun üzerine Kadıköy'de, Bursa'da, şurada burada gökkuşağına boyanması... Bir anlamda gökkuşağı ve LGBT meselesi Gezi'deki bütün katılımcıları kapsayan bir sembole dönüştü. Ama aynı zamanda da örgütlülük açısından yeni hiçbir şey getirmedi. Yeni örgütler çıktı ufak tefek evet, ama onlar da çok bir fark yaratamadılar ve ciddi bir şeyden o anlamda bahsedemeyiz.

Bundan 2 sene sonra bunu yazmıştım ilk, “Acaba LGBT'ler ne olacak, ilginç bir durum. Laclau'ya bakacak olursa hegemonik pozisyona gelmişler, boş gösteren olmuşlar yani onun deyişiyle. Gezi deyince gökkuşağı, yapıştır merdivene. Dolayısıyla bu kadar sembol olmuş. Bunu çözmeye çalışırken 2 sene sonra metal işçileri grevi gerçekleşti. Şimdi o greve gittiğimde -2015 Ocak-Şubat'ından bahsediyorum- birkaç işyeri işgaline gittim. Orada önemli olan birkaç şey vardı. Bir tanesi o dönem hareketlerinde işgal, yani bedenini kullanarak bir yeri kapatarak veya bir tarafa doğru giderek bir hareket yaratma meselesi.

Böyle tabii beden deyince çok queer geliyor ama aslında yeni bir şey değil. Zaten bütün işçi hareketleri böyle; atına binip, tankına binip sokağa çıkan işçi yok, bedenleriyle bu iş oluyor. Burada benim için farklı bir şey vardı farklı, bir hak savunusu. O zaman kafamda dönen, hem Marksist bir hak savunuculuğu olabilir mi? Hakların hem ideolojik eleştirisini yapacaksınız ama bir taraftan da hak savunuculuğu yapacaksınız. Ki biz de zaten işin garibi, insan haklarını Türkiye'de ilk savunagelenler cezaevindeki arkadaşlarını kurtarmaya çalışan solcular oldu. Dolayısıyla hem bunu yapacaksınız bir taraftan da hak hukuku aşmaya çalışacaksınız. Buradaki ilginç olan şey şuydu: Liberal hak kavramı, hak savunuculuğu kavramı, haklarla kişiler arasında bir sahiplik ilişkisi kuruyor. Çok ayrıntısına girmeyeceğim, zaten yazdığım şeylerde bu işin felsefesini yaptım. Liberal teori devleti toplumsal sözleşme olarak algılıyor.

Aslında kapitalizmin tipik tanımını yapıyor, mülkiyet ve sözleşme. Mülkiyet ne? Sizsiniz. Herkes kendi kendinin sahibi. Bedeninizle kurduğunuz ilişki bir sahiplik ilişkisine götürüyor. Dolayısıyla kapitalizm dediğimiz şey de ne? “Bedenimi istediğim şekilde satarım. En çok fiyatı kim verirse ona satarım.” Emek gücümüzü; beyin olabilir, bedenin herhangi bir parçası olabilir, Wittgenstein’in dediği gibi burada beynini satmakla cinsel satışa girmek, fuhuş arasında hiçbir fark yok benim açımdan. Sonuçta ahlaki olarak düşünebilirsiniz ama ekonomi açısından hiçbir şey fark etmez. Dolayısıyla buradaki hak kavramı Macpherson’ın ‘bireyci mülkiyetçilik’ dediği, yani bireyi öncelikle kendinin sahibi olarak tanımlıyor. Sahip olarak tanımlayacak ki sahip olunan nesne satışa çıkabilsin. Yani hukuki bir şeyi var bunun Hobes’ta, Locke’ta, buraya girmeyeceğim şimdi. Ve ondan sonra bu satış işlemini de bir sözleşme ile yapıyorsunuz. Dolayısıyla formel olarak siz kendinizin sahibi olarak hüsrünüz, hürriyetinizi bu sahipliğe borçlusunuz. Benim bu grevlerde gördüğüm farklı türde bir hak anlayışıydı. Bu tabi artiküle edilmiş, felsefe kitaplarında yazılmış falan değil, işçiler ile konuştuğumda elde ettiğim bir şeydi. Birincisi, bireysel bir şey olarak algılamıyorlardı direnişi, kolektif bir şey olarak algılıyorlardı. Patronun bir işçiyi, iki işçiyi köşeye çekip, işçileri bölmeye çalışması konusunda çok duyarlılardı. Bu yüzden de bütün mücadeleyi kolektif mücadele olarak görüyorlardı. Beden o anda bireysel bedenleri değil, bir yek vücutluk hali söz konusuydu. Hangi fabrikaydı hatırlayamayacağım, şöyle bir şey demişti bir işçi televizyonda: “Grev, toplu sözleşme bizim hakkımız. Hükümet diyor ki ‘böyle bir hakkınız yok Anayasada.’ Demek yokmuş Anayasada, o zaman mülkiyet hakkı da yok, biz bu fabrikaya oturuyoruz” dedi adam, bu kadar. Dolayısıyla o bana şunu hatırlattı: Acaba hakları farklı şekilde düşünebilir miyiz? Sahip olduğumuz nesnelere değil de işgal ettiğimiz pozisyonlar olarak görmekten bahsediyorum. Ve dolayısıyla bu haklar böyle sabitlenmiş, genel geçer, ezel ebet nesnelere değil de o anda iddia edebildiğimiz şeyler. Şunu demeye çalışıyorum, buraya gelirken eğer biri yolda sizi çevirip “hadi bakalım kimliğini göster” diyebiliyorsa, ne anladım ben o hak hukuktan. Neticeye bakmak durumundayız diye düşünüyorum. Yani hakları bir siyasi pozisyon olarak görmek gerekiyor.

Bunun LGBT hareketine nasıl bir etkisi var? Bence en önemli şeyi -felsefe lafını sevmiyorum ama- teorik bir yeniden tanımlamayla, haklara böyle bakalım dediğiniz zaman her şeyden önce eşcinsellerin mücadelesini, genel bir toplumsal kurtuluş mücadelesinin bir parçası olarak tanımlaması; -hetero-homo vesaire serilerinden ziyade- bir mutlak azınlık stratejisi izlemek yerine çoğunluk oluşturmaya yönelik bir strateji geliştirmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Bunun için de aslında evlilik ve askerlik meselesini mahkemeye taşıyalım diyen gruba karşı önemli eleştiriler geldi, özellikle solcu hukukçulardan. Bunlardan bir tanesi şunu söylüyordu: “Evet evlenmenin getirdiği 150-160 tane hak var; fakat evliliği savunmaktansa aile tanımını değiştirelim. Ve aile tanımını değiştirirken çok farklı toplumsal şeyler bulacağız. Bir, göçmen işçileri bulacağız. Aklımda kalan bir davayı söyleyeyim size New York’ta kira kontrolü olan bölgede. Belediye bir yerlerde kira kontrolü uyguluyor; yani diyor ki “bu eve yüzde birden fazla zam yapamazsın. 50 lira veriyormuş kira, 30 yıldır yaşıyorsa kadın, sonradan Manhattan uçmuş millet 5000 veriyor, sen 75 veriyorsun. Şimdi iki kız kardeşin davası. Kız kardeşlerden bir tanesi işe gitmiş, para kazanmış, sağlık hizmeti vesaire sağlamış. Diğeri evde kalmış, yemek yapmış, çamaşır yıkamış falan. Aynı heteroseksüel, klasik bir ailedeki iş bölümü gibi olmuş. Hiç evlenmemişler, bütün hayatları boyunca da beraber yaşamışlar. Bunlardan çalışan ve emekliliği olan kardeş ölünce diğeri kız kardeş ortada kalıyor. Ev sahibi evden çıkarmak istiyor bu kız kardeşi, kadın diyor ki “Biz bir aileyiz, kız kardeşimi aileden saymıyor mahkeme.” Neden? Evli değilsiniz. . Düşünün, yıllarca karı koca gibi yaşamışlar. Birisi çalışmış, iş bölümü olmuş, diğeri evde. E tabi maaş kazananın üzerine kontratlar, emeklilik vesaire. Ve Nancy Polikoff -davayı yazan hukukçu- şunu diyor: “İşte burada eşcinsel hareketinin gayet rahatlıkla ittifak kurabileceği bir insan var.

Çünkü aynı aile tanımından ötürü bunlar da mağdur.” Ben çok daha farklı örnekler verebilirim göçmen işçiler üzerinden özellikle, kadınlar vesaire. Dolayısıyla şunu diyor Polikoff: “Eşcinsel evlilik hakları için mücadelede edeceğimize, diğer toplumsal grupları da dahil edebilecek ve sosyal güvenliği, aileyi, göçmenliği, bütün bunları yeniden tanımlayacak daha geniş bir ittifak kuralım.” Bu maalesef olmadı. Dediğim gibi Marksist eşcinsel nasıl oluyor, işte böyle bir kafa oluyor olduğunda. Bütün bunları tekrarlıyorum, eşcinsellerin yaşadıkları en acil sorunlar için toplumda yaşayan diğer insanlara ulaşarak, onlarla ittifaklar kurulmalı. Ben zamanında bunu sendika yasası yapmak üzerinden yapmaya çalıştım. Orada öğrendiğim en önemli şey, özellikle atölyede sendika örgütleyen işçilerle konuştuğumda, ilk tepkileri şu oldu beraber toplantılarımızdan sonra: “Bizim de şu atölyede bir kız Ahmet vardı, her gün iter kakarlardı. Kimse düşünmedi böyle” falan diye. Dolayısıyla burada en önemli şey, hak savunuculuğu perspektifi, mahkemelerde evlilik hakkı kazanmamız vs. bunun bir sınıfsallığının olduğunu görmek lazım. Aynı Hillary Clinton örneğinde verdiğim gibi. Bu noktada ilk şey altına giren işçi sınıfı işçi LGBT’ler, işçi translar, işçi eşcinseller oluyor. Bundan daha sonra geldiğim yer şu oldu, sonraki çalışmam, Arap Baharı ve Gezi’deki LGBT hareketleri, Arap Baharı ve Gezi’den sonra gelen baskı rejimlerinde ne oldu, onu da soru-cevapta konuşuruz. Şimdilik bir ara verelim.